

BEYPAZARI GÜNEYİNDE BİR FOSİL
VADİ VE JEOMORFOLOJİK ÖNEMİ

Dr. OĞUZ EROL
Fiziki Coğrafya Doçenti

Ö Z E T

Ankara kazalarından Beypazarı'nın 12 km. güneyinde Tahirköy civarındaki "Çetin Boğaz" vâdisi, sert içpüskürük taşlar içinde oyulduktan sonra Pliyosen akarsu-göl tortulları ile dolmuş, bilâhare o yumuşak dolguların 4. zamanda aşınması neticesinde yerçekli olarak tekrar belirmiştir. Bu vâdiyi, yeniden aşınarak bugünkü yerçekilleri üzerinde tesir icra etmiş Alt Pliyosene ait bir fosil vâdi olduğu için bahse değer buldum. Çetin boğazı, aynı zamanda yer yer üstü açılarak yeniden belirmiş Alt Pliyosen aşıntı yüzeyinin (yontukyüzün) karakterini de belirtmek bakımından önemlidir.

Çetin Boğazı Beypazarı'ndan Kırbaşı (Gelegra) bucak merkezine giden şose yolu üzerinde, Tahir köyün 3 km. kuzeyindedir. Oradaki çalışmalarımı 1955 yazında yapmıştım. Daha sonra 1957 yazında Prof. Dr. Reşat İzbirak, Asist. Dr. Ayhan Onur, Dr. Erdoğan Akkan ve Dr. Özdoğan Sür ile birlikte aynı mahalle tekrar gitmiş bulunuyoruz.

Kirmir çayı vâdisi güneyindeki Kırbaşı (Gelegra) çevresinde masayapılı plâtolar mevcuttur. Bu masayapılı düzler, Siyenitik ilâ diyoritik (1) içpüskürük taşların teşkil ettiği bir temel üzerinde tortulanmış marnlı-jipsli Alt-Orta Pliyosen serilerinin (2) yataya yakın duruşlu jips tabakaları sathında teşekkül etmiştir. Bu plâtolardan kuzeye, Kirmir çayına doğru inen akarsular, yüksek düzleri dilimler (kıran'lar) halinde yarmış, derin vâdiler meydana getirmiştir. Çetin boğazı bu vâdilerden birisidir ve Siyenitik sert taşlar içindeki, eski fosil bir vâdinin killi-kumlu yumuşak tortullarının yeniden aşınması neticesinde teşekkül etmiştir. Halen, oradaki eski dolgular birbirine paralel akan iki akarsu tarafından yarılmış ve V şekilli iki vâdi teşekkül etmiş bulunmaktadır (şekil 2). Adı geçen bu iki vâdi yukarı bölümlerinde daha genişler ve yayvanlaşır. Bu durum, daha sonra izah edileceği üzere, fosil hale gelmiş eski vâdinin profili ile ilgili olsa gerektir.

Beypazarı'ndan Kırbaşı'na giden otomobil yolu takip edilirse Kirmir çayı geçildikten sonra, güneye doğru bir vâdi içinde ilerlenir ve çaydan 3-4 km. kadar uzakta küçük bir bağ-bahçe topluluğuna gelinir. Oradan sonra sert içpüskürük taşlardan müteşekkil bir yamaçta dik ve virajlı bir yokuş tırmanılır. Bu

1 Bu taşlar hakkında bk.: WEINGART 1954, EROL 1956.

2 Bu serinin yaşı ve çevrede bulunan fosiller için bk.: LEUCHS 1939, WEINGART 1956, EROL 1956, 1961.

yokuş Çetin boğazının güney-batı yamacıdır. 100-150 metre kadar yükseldikten sonra kuzeydoğu istikametinde bakılınca şekil 3 deki fotoğrafta görülen manzara bütün açıklığı ile belirir. Burada pembe-kırmızı renkli killi, marnlı, kumlu, çakıllı bir akarsu-göl serisi (=fluviolaküstr seri) sert içpüskürükler içinde oyulmuş derin ve V biçimli bir çukurluğun içini doldurmuştur. Bu kısımda çukurluğun dipteki genişliği 600-700 m. kadardır (şekil 2). Adı geçen bu eski ve içi dolu çukurluk güneye doğru sığlaşıp yayvanlaşarak devam eder. Bu kısım, akarsularla nisbeten yarılmış dalgalı düzlüklerden müteşekkil bir çukur alan görünüşündedir (şekil 4) ve Tahir köyü tarlaları ile birlikte orada yerleşmiştir. Vâdi yarıntıları Siyenitik temele kadar indiğinden Pliyosen dolgularının tabanında, yani Siyenitler sathında çok girintili çıkıntılı bir fosil topoğrafyanın mevcudiyetini tahmin etmek güç olmaz. Filhakika doğuya, Dikmen ve Oymağaç köylerine doğru bazı Siyenitik tepeler, yukarı kısımları bol jipsli olan Alt-Orta Pliyosen göl tortullarının teşkil ettiği yüzey üzerinde adalar halinde yükselirler. Yani bu tepeler jipsli Pliyosen gölleri içindeki eski adalara tekabül etmektedir. Böyle ada görünüşlü Siyenitik tepeler arasında, altta akarsu-göl üstte acıgöl menşeli tortullarla dolmuş başka çukurluklar da vardır ve bunların Siyenitler üstündeki dalgalı fosil bir yüzeyin eski vâdilerine tekabül ettiği söylenebilir. Bu gibi vâdilerden, yeni aşınmalarla kesitleri meydana çıkmış olan ikisi daha, Beypazarı-Kırbaşı şose yolunu takiben Tahirköy'den PIâto yamaçlarına tırmanılırken kuzeydoğuya bakılınca uzaktan görülmektedir (şekil 4. FV1 ve FV2).

Bütün bu gözlemlerden anlaşılıyor ki, Beypazarı güneyinde Kırbaşı çevresindeki Siyenitik-diyoritik kütleinin sathında ve Alt-Orta Pliyosen tortullarının tabanında oldukça dalgalı bir aşıntı yüzeyi (yontukyüz) mevcuttur. Bu yüzeyi örten akarsu-göl tortulları Alt ve Orta Pliyosene ait olduğuna göre, yüzey Alt Pliyosende teşekkül etmiş bulunmaktadır ve büyük bir ihtimalle çevrede Miyoseni takip eden tektonik hareketlerin tesiriyle faaliyetini arttırmış bulunan akarsuların eseridir. Bu yontukyüz önce akarsu birikintileri ile sonra da gittikçe genişleyen acı sulu göllerin tortulları ile kaplanmıştır. Pliyoseni takip eden devrede yeniden canlanan aşınmalar neticesi bu fosil yüzeyin üstü yer yer açılmış ve bazı yerşekilleri doğmuştur. Kırbaşı çevresinde böyle yerşekilleri enteresan olmakla beraber, geniş bir alan kaplamazlar. Fakat daha güneyde Sakarya boğazlarının ötesinde Saray Dümrek köyleri arasında üstü açılmış bu fosil yüzey (şekil 5) genişçe dalgalı düzlükler halinde yeniden belirmiştir. Bu düzlüklerin bölge morfolojisinde önemli bir rolü vardır. (3)

EIN FOSSILER TAL SÜDLICH BEYPAZARI

UND SEINE GEOMORPHOLOGISCHE BEDEUTUNG

-ZUSAMMENFASSUNG-

Dr. Oğuz Erol, Dozent der Physikalischen Geographie

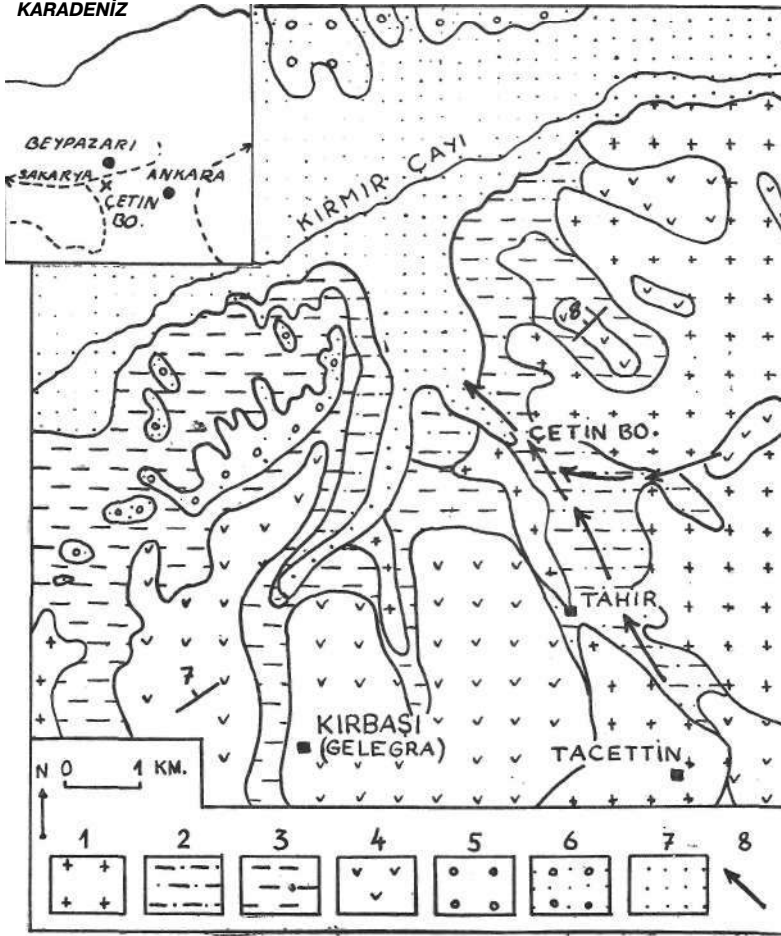
Das "Çetin Boğaz" Tal, in der Naeh e des 12 km. südlich Beypazarı (ein

3 Bu hususta bk.: EROL 1961. Mihaliççık dağlarının...

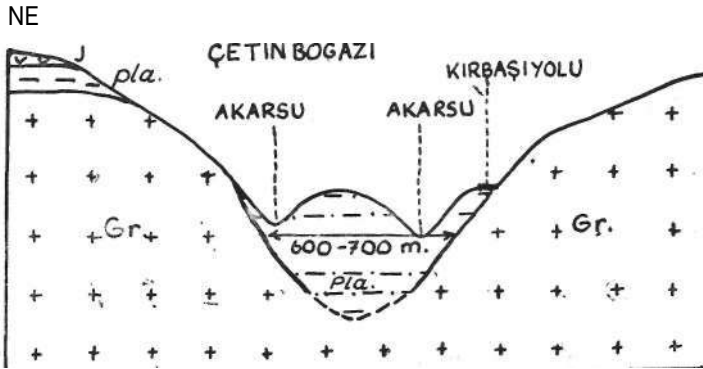
Ort ca. 100 km. westlich von Ankara) gelegenen Dorfes Tahir köy, ist, nachdem es sich in harte Tiefengesteine eingegraben hatte, mit fluviatil-limnischen Sedimenten des Pliozaen angefüllt worden, und infolge von Abtragung dieser wiechen Ausfüllung im Quartär wiederum morphologisch zu Tage getreten. Ich halte dieses Tal für erwäehenswert, weil es sich um ein fossiles Tal des Unteren Pliozaen handelt, das durch erneute Erosion die heutigen Gelaendeformen beeinflusst hat. Gleichzeitig ist das Tal von Wichtigkeit, indem es den Character der Unter Pliozaenen Abtragungsflaeche, die mancherorts wieder aufgedeckt worden ist, offenbart.

B İ B L İ Y O G R A F Y A

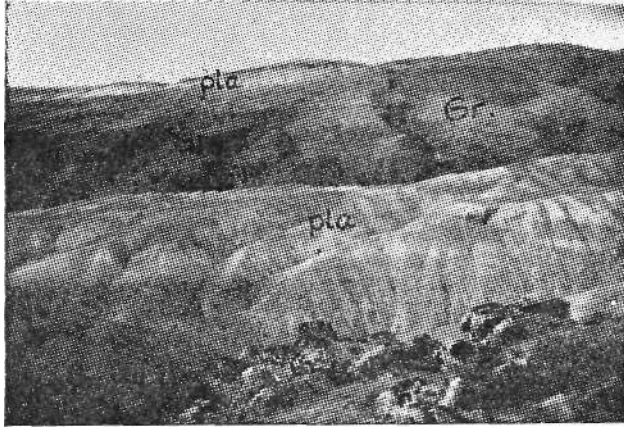
- LEUCHS, K. (1939): *Beitraege zur Tertiaergliederung in Inneranatolien. Ig Anadolu Tersiyer arazisinin taksimi hakkında*. Çeviren: Ş. Birand (Y.Z.E. Dergisi, No. 2, 1944).
- WEINGART, W. (1954): 56/2, 56/4 (Sivrihisar) ve 57/1, 57/3 (Ankara) paftalarının jeolojik haritasi hakkında rapor. *Repport über die geologische Kartierung der Kartenblaetter 56/2, 56/4 (Sivrihisar) und 57/1, 57/3 (Ankara)*. (M.T.A. Raporlarmdan, No. 2248). Ankara (basılmamıştır).
- EROL, O. (1956): *W. Weingart 56/2, 56/4 (Sivrihisar) ve 57/1, 57/3 (Ankara) paftalarının jeolojik haritasi hakkında raporuna ait korelasyon revizyonu raporu*. (M.T.A. Raporlarından, No. 2473). Ankara (basılmamıştır).
- EROL, O. (1961): *Mihalıççık dağlarının jeomorfolojisi ve araziden faydalanma. Geomorphology and Landuse in the Mihalıççık Mountains*. (Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, cilt XVIII, sayı 3-4). Ankara.

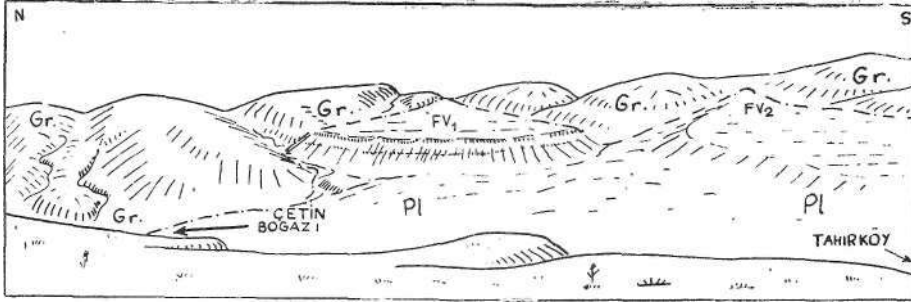
Şekil 1 — Çetin Boğazi çevresinin jeolojik haritası. 1. Siyemit-Diyorit-aplit, 2. Kırmızı alaca renkli, kil, kum ve çakıllı karasu-göl serisi (Alt Pliyosen), 3. Beyaz göl kil ve marınları (Alt Pliyosen) 4. Jips ve jipsli marınlr (Alt Pliyosen), 5. Killi, kumlu çakıllar (orta, kısmen üst Pliyosen)

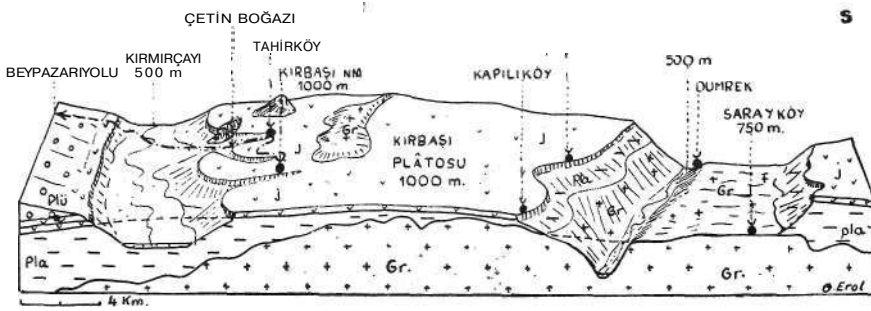
Şekil 2 — Çetin Boğazının kesiti (işaretler jeolojik haritaya göre konulmuştur).

Şekil 3 — Çetin Boğazının fotoğrafı. Siyenitik iç püskürükler arasındaki çukurluğu dolduran Pliyosen tortullarını gösteren fotoğraf güney-batıdan kuzey doğuya doğru çekilmiştir.

Şekil 4 — Tahirköy gerisinden eski fosil vadinin yukarı bölümlerin bakış FV1 ve FV2 fosil vadinin muhtemel devamları.

Şekil 5 — Kirmirçayı vâdisi, Çetin Boğazı, Kırbaşı plâtosu, Sakarya Boğazı, Saray-Dümrek düzlüklerinin durumunu gösterir blok diyagram.